

Zdzisław Wójcicki

**PROBLEMY MODERNIZACJI I ROZWOJU
INFRASTRUKTURY ROLNICZEJ I WIEJSKIEJ**

***PROBLEMS OF MODERNISATION AND DEVELOPMENT
OF AGRICULTURAL AND RURAL INFRASTRUCTURE***

Streszczenie

Zaprezentowano wyniki studiów prognostycznych autora w zakresie niezbędnego rozwoju infrastruktury rolniczej, na tle przewidywanego kształtowania się przyszłościowego modelu rolnictwa i jego obsługi do 2030 r. Poziom infrastruktury rolniczej musi być zintegrowany z poziomem infrastruktury obszarów wiejskich powiązanej z całą infrastrukturą kraju. Infrastruktura ta powinna spełniać wymagania wynikające z aktualnego postępu naukowo-technicznego oraz z przyszłościowych potrzeb ludności rolniczej i wiejskiej. Rozwój infrastruktury rolniczej będzie przynosić wymierne efekty produkcyjne, energetyczne, ekonomiczne, ekologiczne, socjalne i społeczne.

Uznano, że najtrudniejsze w realizacji, a równocześnie najpotrzebniejsze będą inwestycje infrastrukturalne w zakresie gospodarki wodnej w kraju, na obszarach wiejskich i w rolnictwie. Kolejno ważne są i będą inwestycje związane z kanalizacją i sanitacją wsi, inwestycje drogowe i energetyczne oraz inwestycje związane z obrotem towarowym, usługowym, doradztwem i informatyzacją. Coraz większego znaczenia nabiera modernizacja i rozwój infrastruktury wewnętrznej towarowych gospodarstw rolnych.

Niezbędne nakłady na infrastrukturę wewnętrzną oraz rozwój infrastruktury lokalnej będą pochodzić w znacznej części z dopłat, dotacji i kredytów ze środków pomocowych Unii Europejskiej (UE) oraz dotacji budżetu centralnego i budżetów samorządowych. Duże znaczenie mają środki UE przekazywane w ramach realizacji programów rozwoju obszarów wiejskich, rozwoju regionalnego, rozwoju województw wschodnich i innych.

Należy podejmować starania, aby programy pomocowe UE działały także po 2013 r., a realizowana wtedy nowa Wspólna Polityka Rolna (WPR) bardziej sprzyjała rozwojowi infrastruktury wewnętrznej i lokalnej, nawet kosztem ograniczania dopłat bezpośrednich.

Trzeba rozwijać inwestycje infrastrukturalne, pomimo panującego kryzysu finansowego. Inwestycje te podobnie jak nakłady na badania i informatyzację stwarzają możliwości szybszego wejścia na drogę dalszego zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i całej gospodarki żywnościowej.

Słowa kluczowe: wieś, rolnictwo, infrastruktura, rozwój, nakłady, efekty

Summary

Presented were the results of prognostic studies conducted by the Author on the necessary development of agricultural infrastructure against the background of the future model of agriculture and its services until 2030. The level of agricultural infrastructure must be integrated with the level of rural infrastructure which is connected with the infrastructure of the whole country. The infrastructure should meet the requirements resulting from the current scientific progress and the future needs of farmer and rural populations. The development of agricultural infrastructure will bring measurable results in the spheres of production, energy, economics, ecology, as well as social effects.

Infrastructural investments in water economy of Poland, in rural areas and in agriculture were considered the most difficult for realization but at the same time the most needed ones. Investments in the construction of sewerage and sewage disposal systems in the country, outlays on road and electricity lines and investments in commodity turnover, services, advisory and informatization have been considered in the next place. Modernization and development of internal infrastructure of agricultural commodity farms are becoming increasingly important.

A major part of necessary outlays on internal infrastructure and the development of local infrastructure will originate from payments, donations and credits from the European Union assistance funds and from donations from the central budget and self-government budgets. The EU funds allocated to the realization of rural development, regional development, eastern provinces development plans and other are of crucial importance.

Endeavours should be made to ensure that the EU programmes would operate also after 2013 and the Common Agricultural Policy (CAP) would be more favourable for the development of the internal and local infrastructure, even at the cost or reducing the direct payments.

The infrastructural investments should be developed despite the current financial crisis. These investments, similarly as outlays on research and informatization create possibilities for faster sustainable development of rural areas, agriculture and whole food economy.

Key words: rural areas, agriculture, infrastructure, development, outlays, results

WPROWADZENIE

Niezbędna restrukturyzacja rolnictwa i modernizacja około 500 tys. towarowych gospodarstw rodzinnych uzależniona jest od rozwoju społecznej i technicznej infrastruktury wsi i małych miast. Interesująca nas techniczna infrastruktura wsi i rolnictwa należy w zasadzie do infrastruktury lokalnej, ale wiąże

się z infrastrukturą regionalną (np. zabezpieczenia powodziowe, komunikacja i inne), a nawet centralną (np. linie energetyczne, gazociągi i inne).

Modernizacja i rozwój infrastruktury obszarów wiejskich i wewnętrznej infrastruktury gospodarstw rolnych to możliwość uzyskiwania lepszych od dotychczasowych efektów:

- produkcyjnych (zwiększonych plonów roślin i produktywności zwierząt),
- energetycznych (zmniejszanych jednostkowych skumulowanych nakładów materiałowo-energetycznych),
- ekonomicznych (zmniejszanych jednostkowych kosztów produkcji i zwiększanych wynagrodzeń za pracę rolników),
- ekologicznych (ograniczanie zanieczyszczeń gleby, wody i powietrza oraz poprawy ekosystemu wiejskiego),
- społecznych (ułatwianie i uatrakcyjnianie pracy w rolnictwie i na obszarach wiejskich).

Celem niniejszej publikacji jest prezentacja potrzeb i możliwości rozwojowych różnych elementów infrastruktury rolniczej i wiejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem jej elementów ekologicznych i energetycznych.

PROGNOZOWANE PRZEMIANY NA WSI I W ROLNICTWIE

Infrastruktura techniczna podobnie jak technika rolnicza (mechanizacja) pełni służebną rolę w stosunku do pozyskiwanych produktów żywnościowych i w odniesieniu do rodzin rolniczych i innych zamieszkujących na wsi. Dlatego potrzeby niezbędnej modernizacji i rozwoju infrastruktury rolniczej i wiejskiej muszą być rozpatrywane na tle przewidywanych przemian demograficznych i agrarnych oraz postępującego kształtowania się przyszłościowego modelu rolnictwa i jego obsługi.

Z porównań danych Powszechnych Spisów Rolnych GUS z 1996 (PSR '96) i z 2002 r. (PSR '02) i z przewidywanych wyników spisu w 2010 r. (PSR '10) oraz z prognoz IBMER wynika (tab. 1), że w makroskali całego kraju należy przewidywać nieznaczny wzrost liczby stałych i sezonowych mieszkańców miast i wsi, nieznaczny wzrost liczby wiejskich gospodarstw domowych i systematyczny spadek liczby ludności rolniczej ogółem i w gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR. W stosunku do stanu z 2002 r. spadać będzie z 51,0 do 13,5% odsetek ludności rolniczej na wsi, a odsetek ludności rolniczej w kraju zmaleje z 19,5 do 5,1% w 2030 r.

Tabela 1. Ludność i gospodarstwa domowe w Polsce

Wyszczególnienie	Liczba w tys. w roku:				
	1996 PSR '96	2002 PSR '02	2010 (PSR '10)	2020 prognoza	2030 prognoza
Ludność w kraju – ogółem	38 639	38 230	38 300	38 800	39 200
Ludność na obszarach wiejskich	14 736	14 620	14 650	14 750	14 800
Ludność rolnicza (gosp. powyżej 1 ha)	8 245	7 457	5 750	3 000	2 000
Gospodarstwa domowe w kraju	12 501	13 337	13 500	13 700	13 800
Gosp. domowe (rodziny) na wsi	4 116	4 375	4 400	4 450	4 500
Rolnicze gosp. domowe (powyżej 1 ha)	2 047	1 956	1 200	700	530

Udział rolnictwa w pozyskiwaniu produktu krajowego brutto (PKB) będzie spadał aż do 1,6% w 2030 r., ale wartościowo rolniczy PKB będzie wzrastał przy systematycznym wzroście rolniczej produkcji globalnej i końcowej. Ponieważ zmniejszać się będzie aż do 12,2 mln ha powierzchnia użytków rolnych (UR) to musi wzrastać intensywność produkcji globalnej do 111 JZ/ha i końcowej do 68 JZ/ha (tab. 2).

Tabela 2. Przemiany społeczno-gospodarcze w rolnictwie

Wyszczególnienie	Jednostka	Liczba jednostek w roku:				
		1996 PSR '96	2002 PSR '02	2010 (PSR '10)	2020 prognoza	2030 prognoza
Udział rolnictwa w krajowym PKB	%	3,5	3,0	2,5	2,0	1,6
Rolniczy PKB – ceny 2002 r.	mld zł	23,2	23,2	25,7	29,6	31,0
Rolnicza produkcja końcowa	mln JZ	646	650	730	800	830
Intensywność produkcji końcowej	JZ/ha	36	38	48	59	68
Użytki rolne w gospodarstwach	mln ha	17,9	16,9	15,2	13,5	12,2
Gospodarstwa rolne 1–10 ha UR	tys.	1651	1573	865	400	280
Gospodarstwa rolne 10–50 ha UR	tys.	383	363	310	270	220
Gospodarstwa rolne powyżej 50 ha UR	tys.	13	20	25	30	30
Razem gospodarstwa rolne (powyżej 1 ha UR)	tys.	2047	1956	1200	700	530
Średni obszar gospodarstwa rolnego (powyżej 1 ha UR)	ha UR	8,3	8,6	12,7	19,3	23,0

Liczba gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha UR zmniejszy się za 20 lat do około 530 tys., a średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wzrośnie tylko do 23,0 ha UR. Prawie 100 tys. gospodarstw będzie podejmować próby produkcji ekologicznej (organicznej) surowców i produktów żywnościowych bez stosowania nawozów mineralnych i innych agrochemikaliów.

Zanikać będzie niechęć rolników do zespołowego działania i rozwijania spółkowych i spółdzielczych form zaopatrzenia i zbytu. Wzrastać będzie zatrudnienie w przedsiębiorstwach techniczno-handlowej obsługi rolnictwa oraz w pozarolniczych miejscach pracy na wsi i w małych miastach.

GOSPODARKA WODNA I MELIORACJE

Podstawowe elementy infrastruktury rolniczej i wiejskiej wiążą się ściśle z regionalną i ogólnokrajową problematyką gospodarki wodnej. Polska należy do krajów o niskich opadach atmosferycznych. Nasze zasoby wodne są niedostateczne, a zużycie i marnotrawstwo wody nadal wzrasta, co może spowodować katastrofalny jej deficyt. Z drugiej strony potrzeby żywnościowe zmuszają do intensywnego wykorzystywania stale zmniejszającej się powierzchni rolniczej. Trzeba modernizować, budować nowe i racjonalnie eksploatować urządzenia melioracyjne na gruntach ornych i na trwałych użytkach zielonych (TUZ) tak aby zwiększając zasobność i żyzność gleb oraz stosując odpowiednie nawadnianie i deszczowanie uzyskiwać wysokie plony warzyw, owoców i innych roślin oraz pasz niezbędnych do dalszego rozwijania produkcji zwierzęcej.

Dlatego niezbędne są działania w zakresie racjonalnego zużycia wody, przy równoczesnym kontynuowaniu kapitałochłonnych inwestycji wodno-melioracyjnych dotyczących obszarów rolniczych i leśnych, a także inwestycji małej i dużej retencji wodnej, łącznie z budową jazów, zapór, zbiorników i elektrowni wodnych oraz odpowiednich przepompowni i wałów przeciwpowodziowych.

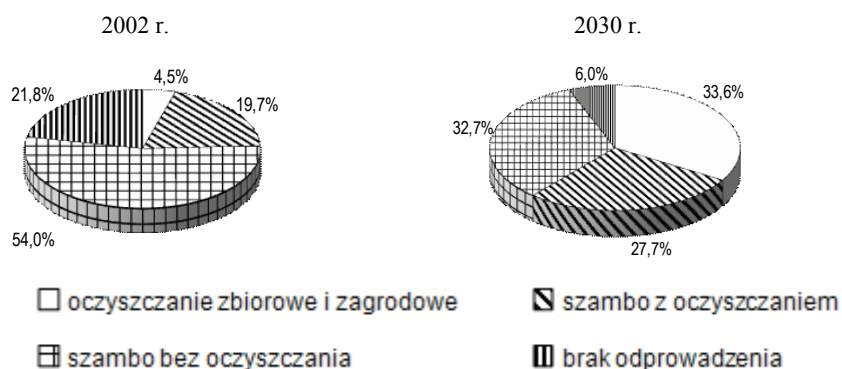
Rozwój budownictwa wodnego będzie nadal bardzo trudny w realizacji nie tylko z braku środków finansowych, ale także ze względu na agresywne działania części ekologów przeciwnych racjonalnemu kształtowaniu środowiska rolniczego, wiejskiego i regionalnego.

KANALIZACJA I SANITACJA WSI

W zakresie zaopatrzenia w wodę oraz rozwój kanalizacji i innej infrastruktury wsi, samorządy gminne i przedsiębiorstwa wiejskie zrobiły w ostatnich latach bardzo dużo (tab. 3), ale tylko w zakresie oczyszczania ścieków jest jeszcze dużo do zrobienia do 2030 r. (rys. 1).

Tabela 3. Przemiany w infrastrukturze wodno-ściekowej na wsi i w rolnictwie

Wyszczególnienie	Liczba tys. gospodarstw lub urządzeń w roku:				
	1996 PSR '96	2002 PSR '02	2010 (PSR '10)	2020 prognoza	2030 prognoza
Przylącza wodociągu sieciowego	1455	1712	2150	2500	2800
Wodociągi zagrodowe ze studni	807	739	580	520	430
Studnie bez instalacji wodociągowej	561	357	290	180	120
Dowożenie i donoszenie wody	24	81	50	30	10
Oczyszczalnie zbiorowe i zagrodowe	116	130	420	730	1130
Szambo z oczyszczaniem	499	567	700	900	930
Szambo bez oczyszczania	1373	1561	1500	1300	1100
Brak odprowadzania	859	631	450	300	200
Razem odprowadzanie ścieków	2847	2889	3070	3230	3360

Rysunek 1. Struktura sposobów odprowadzania ścieków na wsi w 2002 i 2030 r.

Poza budową i eksploatacją dużych gminnych oczyszczalni ścieków rozwija się użytkowanie różnych typów nowoczesnych oczyszczalni zagrodowych. Podejmowane są coraz skuteczniejsze, ale ciągle niewystarczające działania w zakresie składowania i utylizacji odpadów, a w tym opakowań środków chemicznych, zużytych olejów i smarów, padłych zwierząt i przeterminowanej żywności.

Równoległe z modernizacją urządzeń melioracyjnych podejmowane są działania w zakresie utwardzania dojazdów do pól i gospodarstw, dróg zakładowych i lokalnych dróg gminnych.

INFRASTRUKTURA WEWNĘTRZNA

Pojęcie infrastruktury wewnętrznej wprowadziliśmy w IBMER porównując stan i kierunki przemian w zakresie infrastruktury wodno-ściekowej w rolnictwie i na obszarach wiejskich (tab. 2, rys. 1). Część gospodarstw wiejskich korzystała z własnych (wewnętrznych) studni, hydroforów, szamb i oczyszczalni, a część korzysta z zewnętrznych (zbiorowych) urządzeń wodno – kanalizacyjnych i innych. Także drogi zakładowe, dojazdy, część urządzeń wodno – melioracyjnych, przyłącza i urządzenia energetyczne, urządzenia utylizacji odpadów i inne, a nawet ogrodzenia i wydzielone domy mieszkalne rolników mogą być zaliczane do wewnętrznej infrastruktury gospodarstw wiejskich.

Malejąca dotychczas rola wewnętrznej infrastruktury gospodarstw rolnych, zaczyna wzrastać w związku z dyrektywami UE i wymaganiami WPR dotyczącymi technologicznej, energetycznej i ekologicznej modernizacji wysokotowarowych gospodarstw i ich ferm zwierzęcych.

Przyszłościowe towarowe gospodarstwo rolne musi prowadzić produkcję: zrównoważoną, energooszczędną i przyjazną środowisku. Wprowadzając produkcję zrównoważoną gospodarstwo musi zagospodarować całą słomę i inne odpady dla wyprodukowania możliwie dużej ilości obornika i kompostu, aby razem z gnojówką (gnojowicą) i z nawozami zielonymi uzyskiwać stałą reprodukcję glebowej substancji organicznej (próchnicy) warunkującą trwałe uzyskiwanie wysokich plonów roślin przy energooszczędnym stosowaniu nawozów mineralnych i innych agrochemikaliów oraz ograniczaniu zabiegów uprawowych (orki) i innych nakładów.

W związku z tym niezbędne są urządzenia do racjonalnego gospodarowania obornikiem, gnojowicą, gnojówką, słomą, kiszonką itp., tak aby nie dopuszczać do zanieczyszczeń (skażeń) gleby i wody a szczególnie powietrza poprzez emisję dwutlenku węgla (CO₂), metanu (CH₄), amoniaku (NH₃), tlenków azotu (NO_x) i innych gazów oraz pyłów, dymów i odorów. Potrzebne są więc odpowiednie płyty i zbiorniki składowe, zadaszone gnojownie i kompostownie, rolnicze biogazownie, przepompownie i inne.

W ramach wykorzystywania odnawialnych zasobów energii (OZE) trzeba instalować w gospodarstwach urządzenia do pozyskiwania ciepła z energii słonecznej (panele) i geotermalnej z zastosowaniem pomp ciepłych. Trzeba też instalować urządzenia do odzyskiwania ciepła z chłodziarek, legowisk zwierząt, wentylacji pomieszczeń inwentarskich i innych. Niektóre gospodarstwa i przedsiębiorstwa będą miały możliwość instalowania małych elektrowni wiatrowych i wodnych, paneli fotowoltanicznych, gorzelni, przetwórci biopaliw i innych.

Potrzeba produkcji dużych ilości nawozów naturalnych wskazuje na konieczność zakazu spalania słomy i innych odpadów biomasy, a propagowania pozyskiwania ciepła z biogazu pozyskiwanego z obornika, kompostu, gnojowicy i innych.

Trzeba pamiętać, że spalanie biomasy nie chroni nas od emisji gazów cieplarnianych, że produkcja rolniczego biogazu mogłaby ograniczyć emisję metanu (CH₄) z ferm zwierząt i że dobrym trwałym sposobem ograniczania emisji dwutlenku węgla (CO₂) jest zalesianie nieużytków i aktywne gospodarowanie na pozostałej powierzchni biologicznie czynnej.

WYPOSAŻENIE TECHNICZNE I USŁUGI ROLNICZE

Ilościowe wyposażenie techniczne towarowych gospodarstw rolnych jest obecnie dostateczne, a w niektórych przypadkach nawet nadmierne. Wraz ze zmniejszaniem się liczby i zwiększaniem średniej powierzchni gospodarstw (tab. 2), zmniejszać się będzie liczba ciągników z 1350 tys. w 2002 r. do 810 rys. w 2030 r.

Podobnie zmniejszać się będzie liczba kombajnów zbożowych oraz kombajnów do zbioru ziemniaków i buraków. Zwiększać się będzie liczba silosokombajnów i innych maszyn samojezdnych, a także liczba pras, owijarek, agregatów uprawowych i przyczep technologicznych. Przystarzałe środki techniczne będą zastępowane maszynami nowych generacji zakupowanymi bezpośrednio przez rolników, bądź użytkowane w ramach zespołów i grup producentów lub w ramach świadczonych usług przez kontraktorów i przedsiębiorstwa obrotu i przetwórstwa rolno – spożywczego. Sieć usług rolniczych, a w tym sieć technicznej obsługi rolnictwa jest obecnie formalnie niedostateczna, bo większość placówek usług rolniczych działa w sieci usług sąsiedzkich lub w tzw. szarej strefie bez statystycznej rejestracji i bez płacenia podatków.

Nasze nowe prognozy (tab. 4) przewidują włączenie usług do formalnej sieci infrastruktury usługowej rolnictwa. Pozostanie jednak nadal sieć mechanizacyjnych usług sąsiedzkich w zakresie kombajnowania zbóż, zbioru słomy i zielonek, wapnowania, ochrony roślin i innych. Działać będzie nadal nieformalna sieć usług budowlanych, transportowych, warsztatowych i w zakresie zaopatrywania rolników w części wymienne i materiały eksploatacyjne.

Coraz większą rolę w eksploatacji nowej techniki rolniczej odgrywać będą producenci i importerzy ciągników, maszyn i urządzeń technicznych dla rolnictwa. Poprzez sieć swoich dilerów i pośredników coraz sprawniej wykonują techniczną obsługę swoich wyrobów użytkowanych w gospodarstwach rolniczych. Niektórzy z nich podejmują działania w zakresie handlu sprzętem używanym i nie do końca wyeksploatowanym. Rozwój tej działalności przyczyniać się będzie do przyspieszania przepływu starych typów maszyn z gospodarstw wymagających nowocześniejszego sprzętu, do gospodarstw mniejszych lub wprost nietowarowych gdzie, przy niskim rocznym wykorzystywaniu, jeszcze przez lata będą mogły spełniać swoje zadania.

Tabela 4. Placówki prowadzące działalność gospodarczą w zakresie usług rolniczych

Wyszczególnienie	Liczba obiektów (placówek) w roku:					
	2002	2005	2007	2010 prognoza	2020 prognoza	2030 prognoza
Usługi mechanizacyjne	9 482	10 053	11 405	14 500	30 000	35 000
Usługi naprawcze i inne	1 820	1 936	2 064	2 500	5 000	10 000
Usługi weterynaryjne	8 293	8 357	8 060	8 500	10 000	10 000
Usługi zootechniczne	2 926	2 939	2 889	3 000	4 000	5 000
Razem placówki zarejestrowane	22 521	23 285	24 418	28 500	49 000	60 000

ROLNICZY OBRÓT TOWAROWY

Z usługami rolniczymi i z siecią technicznej obsługi rolnictwa, wiąże się detaliczna, półhurtowa i hurtowa sieć zaopatrywania gospodarstw rolnych w przemysłowe i energetyczne środki do produkcji rolnej. Łącznie z siecią skupu produktów rolniczych, ich przechowywaniem i konserwacją oraz przetwórstwem i dostawą na rynki żywnościowe, jest to najbardziej rozbudowana sieć infrastruktury rolniczej i częściowo wiejskiej.

Zaopatrzenie gospodarstw opiera się na modernizowanej sieci byłych handlowych przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych, a głównie CRZ "Samopomoc Chłopska", "Agrochem", "Agroma", CSO i innych. Rozwijają się także sieć prywatnych przedsiębiorstw zaopatrzenia i zbytu w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym. Część tych przedsiębiorców staje się lokalnymi pośrednikami pomiędzy rolnikami a przedsiębiorstwami przetwórstwa i eksportu produktów żywnościowych. Także powiększająca się sieć supermarketów spełnia swą pozytywną rolę w towarowym obrocie rolnym. Do infrastruktury obrotu rolnego trzeba zaliczyć sprawnie działające targi półhurtowe, giełdy rolnicze, owocowo-warzywne i kwiatowe, a także magazyny zbożowo – paszowe, młyny, a nawet składnice strategicznych rezerw żywnościowych.

Z każdym rokiem zwiększa się rola przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w zakresie kontraktacji, kontroli jakości produkcji oraz zbytu i transportu określonych płodów rolnych. Wiodącą rolę w tym zakresie utrzymuje przemysł cukrowniczy, nie gorzej radzi sobie przemysł mleczarski, poprawa następuje w przemyśle mięsny. Najgorzej wydaje się być w przetwórstwie owocowo-warzywnym i w przemyśle paszowym.

W związku z przestawianiem się szeregu gospodarstw na produkcję metodami organicznymi (bez użycia agrochemikaliów) zachodzi potrzeba organizowania specjalnej infrastruktury zaopatrzenia i zbytu surowców i produktów ekologicznych. Gospodarstwa ekologiczne muszą mieć gwarancje, że będą kupować ekologiczne nasiona, pasze i zwierzęta hodowlane. Konsum-

menci muszą mieć pewność, że za wyższą cenę nabywają naprawdę żywność ekologiczną, a nie pośrednio lub bezpośrednio sfałszowaną. Obecnie (2009 r.) prawie 2%, a w przyszłości ponad 10% końcowej produkcji rolniczej to żywność potencjalnie ekologiczna. Chodzi o to aby w takiej proporcji docierała oddzielną siecią obrotu rolnego do oczekujących na nią konsumentów.

Równoległe z modernizacją technicznej infrastruktury wsi musi rozwijać się jej infrastruktura społeczna szczególnie w zakresie szkolnictwa, doskonalenia zawodowego, doradztwa rolniczego i aktualnej informacji techniczno-handlowej. W zakresie informatyzacji gospodarstw wiejskich wiodącą rolę powinien odgrywać internet.

Poza stałą służbą doradczą Ośrodków Doradztwa Rolniczego (ODR) oraz służbami organizacji rolniczych, agencji rolniczych i banków, a także powstających zespołów doradców prywatnych, znaczącą rolę odgrywają placówki naukowe i rozwojowe instytutów resortowych i wyższych uczelni.

FINANSOWANIE ROZWOJU INFRASTRUKTURY WSI

Z naszych badań wynika, że przyszłościowe gospodarstwo rodzinne i inne, muszą uzyskiwać takie dochody rolnicze, które pozwolą na prowadzenie działalności odtworzeniowej równej szacunkowej amortyzacji posiadanych środków trwałych, tj. środków technicznych, budynków (bez mieszkalnych) i budowli. Takie dochody, wliczając w to dopłaty bezpośrednie i dotacje, uzyskuje już ponad 230 tys. gospodarstw powiększających swoją produkcję na zwiększanej powierzchni UR. Docelowo liczba takich gospodarstw powinna wzrastać do 400–450 tys.

Gospodarstwa te stać już obecnie na inwestowanie nie tylko w modernizację swego wyposażenia, ale na podejmowanie inwestycji rozwojowych w swoją infrastrukturę wewnętrzną i mieszkaniową. Rozliczając na zasadach ogólnych swoje dochody i ubezpieczenia oraz podatki VAT i PIT rodziny z tych gospodarstw nie będą obciążać budżetu dotacjami do KRUZ, które można będzie przeznaczyć na dofinansowanie rozwoju infrastruktury rolniczej.

Podobnie wszystkie przedsiębiorstwa infrastruktury rolniczej i wiejskiej na modernizację swego wyposażenia będą miały środki z corocznych odpisów amortyzacyjnych, a na rozwój i nowe inwestycje infrastrukturalne muszą znajdować się środki w budżetach państwowych i samorządowych oraz w programach pomocowych UE, dotacjach i kredytach związanych z realizacją aktualnej WPR.

Coraz większe znaczenie mają środki UE na realizację krajowych programów infrastrukturalnych oraz programów rozwoju regionalnego, rozwoju obszarów wiejskich, rozwoju województw wschodnich i inne.

Możliwości inwestycyjne towarowych gospodarstw rolnych będą wzrastać wraz z ilościowym i jakościowym rozwojem ich produkcji, która po opłacalnych

cenach będzie zbywana i przetwarzana w ilościach zapewniających Polsce dodatnie bilanse o obrocie żywnościowym na rynkach międzynarodowych. A te uwarunkowania w zdecydowanym zakresie zależą od racjonalnego rozwoju odpowiednich elementów infrastruktury rolniczej i wiejskiej. Dlatego trzeba dynamizować inwestowanie na wsi i w rolnictwie pomimo wchodzenia w lata postkryzysowe.

Inwestycje na obszarach wiejskich przyczyniając się do rozwoju gospodarczego, przyspieszają poprawę warunków socjalno-bytowych zarówno w malejącej liczbie ludności rolniczej, jak i u pozostałej ludności posiadającej nietowarowe działki rolnicze.

Inwestowanie w modernizację istniejących i budowę nowych obiektów infrastruktury rolniczej i wiejskiej oraz ich racjonalne eksploataowanie to jeden ze sposobów zwalniania kryzysu zagrażającego ludności na obszarach wiejskich.

Należy podejmować starania, aby programy pomocowe UE działały także po 2013 r. W bieżącej i przyszłej (do 2013 r.) WPR należałoby prowadzić taką alokację środków pomocowych dla rolnictwa, aby bardziej wspierać inwestowanie w infrastrukturę wewnętrzną i usługową towarowych gospodarstw rodzinnych kosztem dopłat bezpośrednich dla gospodarstw nietowarowych i wielkoobszarowych (powyżej 200 ha UR).

STWIERDZENIA I WNIOSKI

1. Wzrost wyposażenia infrastrukturalnego na wsi i w małych miastach jest podstawą dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego ludności zamieszkującej na obszarach wiejskich. W rolnictwie i przetwórstwie spożywczym umożliwia ilościowy i jakościowy wzrost produkcji przy zmniejszających się jednostkowych nakładach pracy, nakładach energetycznych i kosztach pozyskiwania surowców rolniczych i produktów żywnościowych.

2. Polsce grozi postępujący deficyt wodny i żywnościowy i wbrew niektórym ekologom trzeba podejmować wyprzedzające działania zmierzające do utrzymywania wody w zbiornikach, rzekach, kanałach i urządzeniach melioracyjnych. Na terenach sprzyjających produkcji rolniczej musimy prowadzić zrównoważoną, ale intensywną (ponad 100 JZ/ha) produkcję ogrodniczą, roślinną i zwierzęcą, a sprawne działanie melioracji, nawadniania i deszczowania jest podstawą trwałego uzyskiwania wysokich plonów roślin towarowych i pastewnych.

3. Rozwój wewnętrznej i zewnętrznej infrastruktury gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych, oddziałuje na zmniejszanie się zagrożeń środowiskowych, ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, zwiększenie wykorzystania odnawialnych zasobów energii, polepszanie dobrostanu zwierząt oraz ułatwianie i uatrakcyjnianie pracy rolników.

4. W ubiegłych latach i obecnie odnotowujemy znaczne postępy w zakresie zaopatrzenia wsi w wodę, oczyszczania ścieków, sanitacji, telekomunikacji, transportu i utwardzania dróg lokalnych. Jednak nadal jest dużo do zrobienia, a w niektórych rejonach jesteśmy dopiero na początku budowy infrastruktury lokalnej.

5. Należy podejmować działania, aby pomimo kryzysu finansowego, integrować środki umożliwiające dalszą modernizację i rozwój inwestycji w zakresie:

- zabezpieczeń powodziowych, zapór i jazów wodnych, małej retencji wód, melioracji i nawodnień;
- renowacji i konserwacji istniejących i nowych systemów melioracyjnych w oparciu o nadzór właścicielski reaktywowanych i nowych spółek wodnych;
- wodociągowania, kanalizacji, oczyszczalni, składnic odpadów i innych związanych z sanitacją wsi;
- przebudowy dróg zakładowych, rolniczych i gminnych zapewniających sprawny dojazd do pól i zagród wiejskich oraz przysiółków i wsi sołeckich;
- rozwoju usługowych przedsiębiorstw zaopatrzenia i zbytu oraz przedsiębiorstw przetwórstwa i obrotu handlowego, a w tym wydzielonej sieci obrotu ekologicznymi surowcami i produktami żywnościowymi;
- rozwoju sąsiedzkich, zespołowych, spółdzielczych i prywatnych usług technicznych w zakresie mechanizacji, transportu, napraw, montażu i budownictwa;
- usprawnienia usług weterynaryjnych i zootechnicznych oraz rozwoju innych usług rolniczych, a w tym doradczych, rachunkowych, projektowych, bankowych, informacyjnych i naukowo-technicznych.

6. Infrastrukturalne inwestycje rolnicze i wiejskie w większym niż obecnie zakresie powinny wykorzystywać środki własne przedsiębiorstw rolniczych, handlowych i usługowych na wsi oraz w pełnym zakresie korzystać ze środków unijnych i budżetowych związanych z realizacją programów rozwoju regionalnego, rozwoju obszarów wiejskich, rozwoju województw wschodnich i innych programów UE.

7. Trzeba podejmować starania, aby w nowej (od 2013 r.) WPR przewidywano więcej niż obecnie środków pomocowych dla rolnictwa. W bieżącej i przyszłej WPR należałoby przeprowadzać taką alokację środków pomocowych, aby bardziej wspierać inwestowanie w infrastrukturę wewnętrzną i usługową towarowych gospodarstw rodzinnych kosztem dopłat bezpośrednich dla gospodarstw nietowarowych i wielkoobszarowych (powyżej 200 ha UR).

BIBLIOGRAFIA

- Golka W., Wójcicki Z. *Ekologiczna modernizacja gospodarstw ekologicznych*. Monografia. Wydawnictwo IBMER, Warszawa 2006.
- Jucherski A. *Problemy rozwoju górskiej techniki rolniczej*. Monografia. Wydawnictwo IBMER, Warszawa 2008.
- Myczko A. *Transfer wiedzy w inżynierii rolniczej*. Wydawnictwo IBMER, Warszawa 2008.
- Pawlak J. i in. *Rynek środków produkcji i usług dla rolnictwa*. Wydawnictwo IERGŻ, Warszawa 2008.
- Szeptycki A. i in. *Stan i kierunki rozwoju techniki oraz infrastruktury rolniczej w Polsce*. Wydawnictwo IBMER, Warszawa 2005.
- Wójcicki Z. *Poszanowanie energii i środowiska w rolnictwie i na obszarach wiejskich*. Monografia. Wydawnictwo IBMER, Warszawa 2007.
- Wójcicki Z. i in. *Technologiczna modernizacja ekologicznych gospodarstw rodzinnych*. Maszynopis w ZPTI-IBMER, Warszawa 2009.

Prof. zw. dr hab. inż. Zdzisław Wójcicki
Instytut Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa w Warszawie
Zakład Podstaw Technicznej Infrastruktury Wsi
ul. Rakowiecka 32, 02-535 Warszawa
tel. (0-22) 542-11-00, e-mail: ibmer@ibmer.waw.pl

Recenzent: *Prof. zw. dr hab. inż. Jerzy Gruszczyński*